

Contrario

Lezing Open dag Contario 23 november 2002 te Harderwijk
Lezing gehouden door: ds. Job Smit

Luisteren met hart, ziel en verstand.

Het is misschien goed om me eerst even voor te stellen.
Mijn naam is Job Smit, 46 jaar, getrouwd en predikant van de NGK te Apeldoorn.
Ik heb geen bijzondere deskundigheid op het gebied van homoseksualiteit.
Wel heb ik in de drie gemeenten waaraan ik tot nu toe verbonden was (Maastricht, Baarn en Apeldoorn) telkens met homoseksuele broeders en zusters en hun ervaringen te maken gehad. Ik zit dan zo in elkaar dat ik mij daarop bezin.
Wat ik te bieden heb is dus een stukje bezinning op basis van pastorale praktijk.

Mij is gevraagd het thema 'luisteren naar elkaar' vanmiddag in te vullen en ik doe dat onder de titel: 'luisteren met hart, ziel en verstand'.

Wie de bijbel kent, weet dat dit ontleend is aan het dubbelgebod van Jezus uit Marcus 12 :30-31, waar hij in antwoord op de vraag welk gebod het eerste van allen is antwoordt: *"Het eerste is: Hoor, Israël, de Here, onze God, de Here is één, en gij zult de Here, uw God, liefhebben uit geheel uw hart en uit geheel uw ziel en uit geheel uw verstand en uit geheel uw kracht."*³¹ *Het tweede is dit: Gij zult uw naaste liefhebben als uzelf. Een ander gebod, groter dan deze, bestaat niet."*

Twee korte inleidende opmerkingen n.a.v. deze tekst

1. Luisteren is een vorm van liefhebben. Ik kan het ook anders zeggen: Liefhebben begint met luisteren: Niet voor niets begint Deut 6 met: 'Hoor Israël', alvorens het spreekt over het liefdegebod.
2. Het bijzondere van dit woord van Jezus is, de wijze waarop Hij hier de liefde tot God en liefde tot de naaste aan elkaar koppelt. Het tweede gebod is 'van gelijke aard' als het eerste, zegt Hij. Je mag dus wat gezegd wordt over de liefde tot God 'doorberekenen' naar de liefde tot de naaste. Als liefhebben van God begint met luisteren, dan begint ook de liefde tot de naaste met luisteren. Als liefde tot God een liefhebben is met hart, ziel en verstand, dan is ook de liefde tot de naaste een liefhebben met hart, ziel en verstand.

Beide opmerkingen samengenomen resulteren in het thema: luisteren met hart, ziel en verstand.

Wat heeft deze drieslag te betekenen? Voor christenen in algemeen en voor het gesprek met en tussen homoseksuelen in het bijzonder?

I. Luisteren met het hart

Wat betekent 'luisteren met het hart'?

Wij associëren 'hart' doorgaans met zoiets als 'gevoel'. In de bijbel is dit weliswaar geheel niet afwezig, maar toch ligt daar het accent iets anders. Het hart is voor alles de plaats waar we onze afwegingen maken. En op basis daarvan onze keuzes. Het liefhebben 'met heel je hart' betekent dan ook dat je helemaal voor de ander kiest. Dat is het grote thema van de koningen in Juda geweest. Telkens was het de vraag of ze de Here wel dienden wel 'heel hun hart'. D.w.z. of ze de Here wel volledig toegewijd waren en niet maar half. Liefde vereist *ongedeelde* toewijding. Een ondubbelzinnige keuze voor de ander.

Wat voor liefhebben geldt ook voor 'luisteren'. Werkelijk luisteren begint bij een radicale keuze voor de ander, Een ongedeelde toewijding aan de ander. Echt luisteren begint ermee, dat je *'je hart op de ander zet'*.

Mag die ander er zijn? Krijgt de ander de ruimte om zijn of haar verhaal te vertellen? Wordt dat verhaal gerespecteerd in zijn kwetsbaarheid, in zijn uniciteit.

Dat is nog niet zo eenvoudig in praktijk te brengen als het lijkt.

Eén van de belangrijkste dingen die ons daarbij doorgaans in de weg zitten, dat zijn onze ethische oordelen, onze opvattingen over wat goed en kwaad is, juist en onjuist. Het is alsof er een 'machientje' in ons hoofd zit, dat bij alles wat de ander zegt hetzij een groen, oranje of rood lampje laat branden.

Als we écht willen luisteren zullen we moeten leren om onze ethische oordelen en opvattingen 'op te schorten' om ruimte te maken voor het verhaal van de ander. Echt luisteren kan niet zonder 'opschorten van oordeel'.

Ik moet hierbij altijd denken aan een episode uit mijn tijd in Maastricht. Het was mijn eerste gemeente en ik moest nog veel leren. Het behoorde tot mijn opdracht om gesprekken te voeren met Rooms-katholieken. Dat viel niet mee en ik sprak daarover met iemand die daar al langer woonde. Dat elke keer als men over 'Maria' begon, mijn gereformeerde haren van verzet ten berge rezen. Die ander zei: 'Precies! Dat is jouw probleem. Jij bent zo gefixeerd op de rechtzinnigheid van je opvattingen, dat je de mensen zélf in hun geloof niet meer ziet.'

Later zag ik iets dergelijks in een sprekende geschiedenis van Jezus: Marcus 3 : 1-6.

En Hij ging wederom een synagoge binnen en daar was een mens met een verschrompelde hand; ² en zij letten op Hem, of Hij hem op de sabbat genezen zou, om Hem te kunnen aanklagen. ³ En Hij zeide tot de mens met de verschrompelde hand: Kom in het midden staan. ⁴ En Hij zeide tot hen: Is het geoorloofd op de sabbat goed te doen of kwaad te doen, een leven te redden of te doden? Maar zij zwegen stil. ⁵ En nadat Hij hen, zeer bedroefd over de verharding van hun hart, rondom Zich met toorn had aangezien, zeide Hij tot de mens: Strek uw hand uit! En hij strekte haar uit en zijn hand werd weder gezond. ⁶ En de Farizeeën gingen heen en pleegden terstond met de Herodianen overleg tegen Hem ten einde Hem om te brengen.

Een man met een verschrompelde hand komt de synagoge binnen op de sabbath. Je ziet daar de schriftgeleerden kijken. En ze letten maar op één ding: zal Jezus op sabbath genezen of niet? Daar heb je de bevangenheid 'opvattingen' en 'oordelen'. Opmerkelijk is het woord van Jezus, niet tot de farrizeeën, maar tot de verschrompelde man zelf: 'Kom in het midden staan!'. Zo zie ik die man staan midden in de kring. Nu zijn ineens al die ogen gericht op de man zelf, zijn nood, zijn ziekte, zijn 'tekening' door de dood. Het is alsof Jezus zegt: kijk eens nu naar hém. En bepaal dán wat je doet. Is het geoorloofd op de sabbath goed te doen of kwaad te doen, een leven te redden of te doden? Maar niemand durfde antwoorden. Ik vind het aangrijpend om te zien hoe Jezus hier rondkijkt met zowel droefenis als toorn.

Je oordelen en opvattingen opschorten. Dat is voor gereformeerde mensen zó ontzettend moeilijk. Want juist gereformeerden zijn in de weer met de juiste 'principes' en de 'rechtzinnigheid' van de opvattingen en oordelen. Hun valkuil is dast daar zó mee in de weer zijn, dat ze de mens niet meer zien. Jezus stelt die man in het midden.

2. Luisteren met je ziel

Het bijbelse woord 'ziel' heeft te maken met 'keel' en met dat wat door je keel gaat: je adem. Je adem is dat waardoor je een levend mens bent. Het staat verder voor alles wat je adem sneller doet gaan, of juist doet stokken. Dat wat vreugde in je oproept: bijv. de schoonheid van de schepping of de aantrekkingskracht van de ander. Maar ook: Maar ook wat je angst inboezemt en je de adem beneemt.

Het heeft te maken met dat wat je verlangt, waarnaar je je uitstrekt, waarnaar je streeft. (vgl Fil 2:2)

Het is dat waardoor en waarvoor je leeft. De passie. Het vuur dat in je brandt. (vgl fil 1: 27; 'medestrijdende')

Er is een mooi joods verhaal.

De rabbijnen discussieren over de vraag: wat is 'liefhebben met je ziel?'

Dat heeft Rabbi Aqiba (2e eeuw) ons geleerd is het antwoord. Hij stierf de marteldood.

Hij ging continu reciterend het schavot op " Hoor Israel, de Here is onze God, de Here is één....".

Achter elkaar door. 'De Here is één' is in het hebreuws: Jhwh echád. Het

verhaal gaat dat hij zijn laatste adem uitblies op juist op dat laatste woord: echáááád.

Dat is liefhebben met je ziel. Tot en met je laatste restje adem de Here dienen door het opzeggen van het sjema.

Luisteren met je ziel is zo nabij komen, dat je adem zich a.h.w. vermengt die van de ander. Dat je deelkracht aan elkaars 'leven' en 'levenskracht'. Aan elkaars 'motivatie' (motivatie = dat wat ons 'beweegt')

Het veronderstelt intimiteit en vertrouwelijkheid.

Sleutelwoord is hier 'herkenning'.

Herken je het vuur dat in de ander brandt?

Zijn/haar streven? Zijn/haar geloof?

Zijn/haar idealen? Zijn/haar motivatie?

Hier ligt opnieuw een grote moeilijkheid.

Met name als het gaat om homoseksualiteit

Het gaat sowieso al om een onderwerp dat heel gevoelig ligt: je seksualiteit. Dat heeft te maken met de wijze waarop je liefhebt. Ik denk wel eens bij mezelf: stel ik dt ik een gesprek zou moeten voeren over de wijze waarop de liefde met mijn vrouw beleef? Dat doe ik niet zomaar. Dan moet ik wel heel vertrouwd met iemand zijn en me veilig voelen. Wat hierin ben ik heel kwetsbaar.

Maar voor homoseksuelen geldt nog des te meer. Want hun wijze van zijn en liefhebben wordt door velen als 'vreemd' ervaren. Anders dan anders. En dat is niet eens boze opzet. Dat gaat soms vanzelf. Als ik twee jongens/mannen zie zoenen, of hand in hand zie lopen, dan kan ik er niks aan doen, maar dan slik ik toch even: 'vreemd'

Kunnen we die vreemdheid overbruggen? Kunnen we elkaar nader komen inzake onze wijze van liefhebben? Kunnen we dichterbij elkaars 'adem' komen, als hetero's en homo's ? Kunnen we elkaar herkennen als mensen, die proberen te leven in de liefde?

Echt luisteren kan niet zonder deze herkenning.

Dat is een heel subtiel en moeizaam proces, dat denk ik in onze kerken bij alle spreken en schrijven over homoseksualiteit nog maar nauwelijks op gang gekomen is.

Toch kan het, de overwinning van de vervreemding.

Ik denk dan terug aan een tweede Maria-ervaring in het Rooms-katholieke zuiden. We waren uitgenodigd voor een doopbediening. Beneden in de crypte vond de doopbediening plaats. Met mooie liturgische teksten en gewaden, in plechtige verheven taal. Daarna ging het gezelschap naar de Maria-kapel. Daar werd de dopelling aan Maria opgedragen. Maar tot mijn grote verbazing was daar het gebed heel anders. Persoonlijk geformuleerd

en vol geloof. Ja in bepaalde opzichten was het zelfs gereformeerd te noemen. In het gebed tot Maria werd gepleit op Gods beloften, zoals je het in de psalmen tegenkomt en zoals wij ons in onze gebeden richten tot God.

Het wonderlijke was, ondanks de mij vreemde maria-verering ervoer ik daar de geloofsverbondenheid op zijn sterkst.

3. Liefhebben met je verstand

Het verstand staat voor ons kritisch vermogen.

Het vermogen waardoor we beoordelen wat waar en onwaar is, echt of onecht, rechtvaardig of onrechtvaardig, heilzaam of heilloos, billijk of onbillijk, juist of onjuist.

Het verstand hoort er voluit bij. Het is ons door God gegeven.

Liefhebben kan niet zonder dit kritisch vermogen

Ook 'luisteren' kan dus ook niet zonder dit kritisch vermogen in al de genoemde dimensies.

De narigheid is alleen, dat dit aspect de neiging heeft de andere aspect van 'hart' en 'ziel' te verdringen. Dat we dit aspect voor het een en het al houden. Helemaal in een toch wel erg rationele cultuur, zoals de gereformeerde cultuur in de loop van de tijd toch wel geworden is. Maar misschien heeft deze tendens toch nog diepere wortels.

Dat is ook vanuit de tekst zelf nog te illustreren.

In Marcus 12 citeert Jezus Deuteronomium 6. Maar als je die tekst opslaat, dan zie dat daar het woord 'verstand' helemaal niet voorkomt. Je vindt daar: liefhebben met al je 'kracht'. Dat wil zeggen: met je 'vermogen' Met je rijkdom aan goederen. Maar ook met je rijkdom aan kennis en ervaring. In de loop van de eeuwen heeft men in de joodse theologie die woord 'kracht' aangevuld met of vervangen door 'verstand'.

Waarom? Wellicht omdat je ze een zo een mooie anthropologische drieslag krijgt: hart. ziel-verstand. Oftewel: wil, gevoel, verstand. Maar ook een inhoudelijk motief heeft wellicht meegespeeld. Blijkt onze menselijke 'kracht' niet in ons 'verstand'?

Is het niet juist door ons verstand, waarin wij mensen (in vergelijking met de dieren) onze kracht ontplooiën en ons groot kunnen maken?

Deze aanvulling/vervanging schijnt dus gebeurd te zijn onder het motto: 'in ons verstand ligt onze kracht'.

Nu is liefhebben met je kracht iets heel moeilijks.

Dat waarin je kracht gelegen is, wil je graag ten volle benutten, ten volle voor het voetlicht brengen. Het risico is groot is dat je daarmee anderen wegdukt en de ruimte ontnemt.

Voor wie lief wil hebben met zijn kracht/verstand' zal het dus belangrijk zijn om te leren je in te houden. Om zó om te gaan met kracht/verstand dat je de ander daarmee niet wegduwt, maar ruimte biedt.

Dat geldt ook voor het luisteren.

We zullen daarbij ons kritisch vermogen moeten aanspreken en ook mógen aanspreken. Het verstand is ons door God gegeven. Zo komen die 'opvattingen' en die 'oordelen' tóch weer in het vizier. Het gaat óók om de vraag: hoe wil de Here dat we leven in onze seksualiteit? Wat is daarin waar, onwaar, rechtvaardig-onrechtvaardig, echt-onecht, heilzaam-heilloos, billijk-onbillijk, juist-onjuist. Bij een open bijbel.

Maar het moet niet alles overwoekeren.

Ik moet denken aan de figuur van Job.

Job heeft als geen ander de Here liefgehad met zijn verstand.

Hij bleef maar herhalen: wat ik meemaak klópt niet. Hij hield het vol tegenover al wat zijn rechtzinnige vrienden beweerden. En hij ging ermee naar God. Hij bood het resultaat van zijn overwegingen aan. Dit is het. Dit is mijn protest. Hier, Here hebt u het. Samen met het 'stuk' van de tegenpartij. Nu wacht ik uw antwoord af. 'Ziehier mijn ondertekening. De almachtige antwoorde mij" (Job 31:35) .

Dat antwoord komt uit de storm.

En dan wordt Job gewezen op de grenzen van zijn verstand: Waar was jij toen ik de wereld schiep....(Job 38-41)

Wij hebben onze 'opvattingen'. We vellen onze 'oordelen'. Maar in het gebruik van ons verstand moet altijd het besef blijven: 'wij zijn God niet'. Onze opvattingen zijn en blijven menselijk voorlopig. (ik maak hier dus een onderscheid tussen dat wat als bevrijdend en verplichtend Woord van God naar ons toekomt enerzijds en onze 'opvattingen en oordelen' die we al dan niet terecht daarop baseren anderzijds)

Zo stootte Job in het gebruik van zijn verstand op een grens. De grens van God zelf. Hij was God niet.

Liefhebbend luisteren met je verstand, is luisteren in het besef, dat je God niet bent. Dat al je oordelen voorlopig zijn en gedaan vanuit je eigen beperkte perspectief. Als we ook hier de liefde tot God 'doorberekenen' naar die tot de naaste, leren we dat dit ook betekent, dat we in het gebruik van ons verstand het geheim van de ander niet schenden. De eigen verantwoordelijkheid van de ander volstrekt respekteren. Zoals Job richting God stootte op een grens, zo stoten we ook bij elkaar op een grens. "Wie toch onder de mensen weet, wat in een mens is, dan des mensen eigen geest die in hem is?"

Luisteren met je verstand betekent dat je je wel degelijk ook op het niveau de 'opvattingen' en de 'oordelen' met elkaar verstaat. Maar niet dogmatisch-dwingend-redenerend. Dat is (misschien) iets voor wetenschappelijke verhandelingen. Maar voor een gesprek, waarin het om luisteren gaat is een andere modus nodig: vragend, bevraged, overwegend, getuigend.

Stelling

Ik wil afsluiten met een stelling, die kan dienen als samenvatting van de boodschap van mijn verhaal:

"Slechts wie luistert met hart en ziel, kan luisteren met zijn verstand"